

**ZAMONAVIY KOMMUNIKATIV MAKONDA PRAGMATIK TAHLILNING
FUNKSIONAL-SEMANTIK VA DISKURSIV XUSUSIYATLARI**

Boltayeva Marhabo

Kirish

XXI asr lingvistik paradigmasida til tizimini sof struktur birlik sifatida emas, balki insonning kommunikativ faoliyati bilan uzviy bog'liq bo'lgan dinamik hodisa sifatida talqin qilish ustuvor yo'nalishga aylandi. Shu ma'noda pragmatika zamonaviy tilshunoslikda markaziy o'rinlardan birini egallab, til birliklarining real nutq jarayonida qanday ma'no hosil qilishini, kommunikativ niyat va kontekst bilan qanday bog'liqligini o'rganadi.

Pragmatik yondashuv tilni "tayyor tizim" emas, balki "amalga oshuvchi jarayon" sifatida tahlil qiladi. Bu esa diskurs, kommunikativ strategiya va ijtimoiy kontekstni lingvistik tadqiqot markaziga olib chiqadi.

Pragmatikaning nazariy-metodologik asoslari

Pragmatika lingvistikaning semantika va sintaksisdan farqli ravishda, "qo'llanish ma'nosi"ni o'rganadigan sohasi sifatida shakllangan. Uning metodologik asoslari bir nechta yirik nazariy konsepsiyalarga tayanadi.

1. Nutq aktlari nazariyasi

Lokutiv + Illokutiv + Perlokutiv

Nutq aktlari nazariyasiga ko'ra, har qanday gap faqat axborot uzatish emas, balki ma'lum bir ijtimoiy harakatni ham amalga oshiradi. Masalan, buyruq, iltimos, ogohlantirish yoki va'da berish kabi aktlar lingvistik birlik orqali bajariladi.

2. Kooperatsiya prinsipi

Pragmatik muloqot samaradorligi suhbat ishtirokchilarining hamkorligiga asoslanadi. Grice konsepsiyasiga ko'ra, kommunikatsiya quyidagi maksimalarga tayanadi:

miqdor (yetarli axborot)

sifat (haqiqatga moslik)

munosabat (relevantlik)

uslub (aniqlik va ravonlik)

3. Implikatura nazariyasi

Implikatura nutqning bevosita ifodalanmagan, lekin kontekst orqali anglashiladigan qatlamidir. Bu pragmatikaning eng murakkab va kognitiv jihatdan boy sohalaridan biridir.

Pragmatik kategoriyalarning funksional-semantik tahlili

Pragmatik tizim bir nechta asosiy kategoriyalar orqali ishlaydi va ular nutqning semantik chuqurligini ta'minlaydi.

Deiksis

Deiktik birliklar referensial ma'noni kontekstga bog'laydi. "Men", "bu yerda", "hozir" kabi birliklar kontekstsiz aniq ma'no bermaydi, bu esa pragmatik bog'liqlikni ko'rsatadi.

Presuppozitsiya

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Presuppozitsiya kommunikativ jarayonda oldindan qabul qilingan bilimlar tizimini ifodalaydi. U nutqni ixchamlashtiradi, biroq yashirin mantiqiy yuklama hosil qiladi.

Implikatura

Implikatura — kommunikativ jarayonda bevosita aytilmagan, ammo anglashiladigan ma'nolar tizimi bo'lib, u ijtimoiy tajriba va kognitiv bilimga asoslanadi.

Diskursiv makonda pragmatikaning funksional roli

Diskurs — bu tilning real ijtimoiy muhitdagi ishlash shakli bo'lib, u faqat matn emas, balki kommunikativ jarayon sifatida talqin qilinadi.

Pragmatik tahlil diskursni quyidagi jihatdan ochib beradi:

yashirin ideologik ma'nolarni aniqlash

kommunikativ strategiyalarni tahlil qilish

nutqning ta'sir kuchini baholash

ijtimoiy manipulyatsiya mexanizmlarini ochish

Ayniqsa, media diskurs va internet kommunikatsiyasida pragmatik vositalar (ironiy, alluziya, bilvosita ifoda) keng qo'llaniladi.

Zamonaviy lingvistikada pragmatikaning integrativ xususiyati

Hozirgi ilmiy tendensiyalarda pragmatika quyidagi yo'nalishlar bilan integratsiyalashmoqda:

kognitiv lingvistika (fikrlash va til munosabati)

sotsiolingvistika (ijtimoiy omillar)

kompyuter lingvistikasi (AI va NLP)

diskurs tahlili (nutq strukturalari)

Bu integratsiya pragmatikaning metodologik imkoniyatlarini kengaytiradi va uni multidisipliner sohaga aylantiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, pragmatika zamonaviy lingvistik tadqiqotlarning markaziy yo'nalishlaridan biri sifatida tilni real kommunikativ faoliyat kontekstida o'rganishga imkon beradi. U til birliklarining faqat struktur emas, balki funksional va semantik yuklamasini ham ochib beradi.

Pragmatik tahlil nutqning yashirin ma'nolarini, kommunikativ strategiyalarini va ijtimoiy ta'sir mexanizmlarini aniqlashda muhim ilmiy vosita hisoblanadi. Shu sababli u zamonaviy lingvistika, media tadqiqotlar va sun'iy intellekt sohalarida ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Austin J.L. How to Do Things with Words. Oxford University Press.
2. Searle J.R. Speech Acts. Cambridge University Press.
3. Grice H.P. Logic and Conversation.
4. Levinson S.C. Pragmatics. Cambridge University Press.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

5. Yule G. Pragmatics. Oxford University Press.
6. Mey J.L. Pragmatics: An Introduction.
7. Crystal D. Language and the Internet.
8. Zamonaviy o'zbek va xorijiy lingvistik maqolalar to'plami.

